

BÖJTÖLÉS, ASZKÉZIS A PYTHAGOREUS HAGYOMÁNYBAN¹

CSÍZY KATALIN

A böjtölés történeti és mélyen megalapozott elméleti hátterének kutatásához érdekes témát kínálhat számunkra a Kr. e. 6. században élt Pythagoras és iskolája. A pythagoreus hagyomány valójában egy állandó böjtölést, önmegtartóztatást, azaz aszketikus életmódot írt elő híveinek, s azt hirdette, hogy ennek eredményeként megtisztulhatunk, s földi pályánk végeztével a szárazföldről elválasztott lelkek az égbe juthatnak: „Hermész a lelkek őre (...) A tisztákat a magasságba vezeti, a tisztátalanoknak azonban nem szabad sem ezekhez, sem egymáshoz közelíteniük, hanem az Erinnysek elszakíthatatlan bilincsekkel fogva tartják őket.” (DL 8, 31).²

Pythagoras, a filozófus mind a mai napig nagy népszerűségnek örvend. Talán a modern kor szerteágazó és az antik elméleteket sokszor előtérbe helyező vallási érdeklődését tekintve ez még inkább elmondható. Az elkövetkezendőkben arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk a pythagoreusok böjtjének, illetve sajátosságos étkezési szokásainak filozófiai hátterét, különös tekintettel Pythagorasra és az újplatonista Porphyriosra. Jóllehet kettejüket több emberöltő, mintegy ezer év választotta el egymástól, de mégis utóbbi bölcselő több vonatkozásban kötődött nagynevű elődjéhez. Mindez alapvetően annak köszönhető, hogy Plátón nagyra tartotta a szamoszi filozófust, s ennek következtében a platonizmus mintegy magába olvasztotta a pythagoreizmust, ami kiváltképp elmondható a Kr. u. 3. századi újplatonizmusról. E filozófiai irányzat első meghatározó egyéniségének Plótínost tekintjük, aki egyszerismind Porphyrios mestere volt.³

Amennyiben Pythagoras életére és működésére vagyunk kíváncsiak, elsősorban

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

² LONG, H. S. (ed.): *Diogenes Laertii Vitae Philosophorum*, Oxford, Oxford. Univ. Press, 1964. Magyar nyelvű kiadása: ROKAY Z. (ed.): *Diogenész Laertiosz. A filozófiában jeleskedők élete és nézetei tíz könyvben*, I-II. k., Budapest, Jel Kiadó, 2005, 216. A szövegben DL rövidítéssel szereplő idézetek Diogenész Laertiosz életrajzából valók, ezeket Rokay Z. fordításában közlöm.

³ KAHN, CH. H.: *Pythagoras and the Pythagoreans. A Brief History*, Indianapolis, Cambridge, Hackett Publ. Comp., 2001; O'MEARA, D. J.: *Pythagoras Revived. Mathematics and Philosophy in Late Antiquity*, Oxford, Clarendon Press, 1989.

három antik művet szükséges tanulmányoznunk. Az egyik a Kr. u. 3. században tevékenykedő Diogenes Laertiosé, aki „A filozófiában jeleskedők élete és nézetei” című tíz könyvre terjedő írásában jelentékeny életrajzot hagyott hátra Pythagorasról és követőiről. Másik szerzőnk az újplatonista filozófus, Porphyrios, ő kortársa volt az előbb említettnek.⁴ A harmadik életrajz Porphyrios tanítványától, Iamblichostól származik, aki *Vita Pythagoricájában* a legerjedelmesebb ismertetést hagyta az utókorra.⁵

A Kr. e. 6. században tevékenykedő Pythagoras holisztikus, minden tudományterületre kiterjedő vizsgálódásai ma is ámulatba ejtenek bennünket, hiszen nem csupán matematikai tételéről híresült el, hanem a zenei hangok közti összefüggések, a kvart, a kvint és az oktáv arányszámainak felismerése és gyógyításban történő alkalmazása révén is. Meggyőződése volt, hogy minden betegségnek lelki eredete van, a bajok azonban a zene segítségével gyógyíthatók.⁶ Magáról azt hirdette, hogy hallja a szférák zenéjét, s a lélekvándorlást azzal a hittel vallotta, hogy tudja, mely alakokban jelent meg korábbi életeiben. Pythagoras ezoterikus közössége számára fogalmazta meg üzeneteit, a pythagoreus szimbólumokat, amelyek elsődleges jelentésük szerint elváláskor két barát, avagy rokon által széttört, majd találkozáskor összeilleszthető feliratos tárgyak (*symbola*) voltak.⁷ A pythagoreusok

⁴ DES PLACES, É. (ed.): *Vie de Pythagore, Lettre à Macella*, Paris, Les Belles Lettres, 1982; RITOÓK Zs.: *Források az ókori görög zeneesztétika történetéhez*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982, 46-83; 212-219; 286-301; BURKERT, W.: *Weisheit und Wissenschaft. Studien zu Pythagoras, Philolaos und Platon*, Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kulturwissenschaft X., Nürnberg, Carl, 1962, 150-175, 187-202, 431-440; FRITZ, K. VON: *Mathematiker und Akousmatiker bei den alten Pythagoreern*, Sitz.-Ber. Bayr. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse Heft 11., München, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1960.

⁵ DEUBNER, L., KLEIN, U. (ed.): *Iamblichi De vita Pythagorica liber*, Stuttgart, Teubner, 1975. DILLON, J. HERSHBELL, J. (ed.): *Iamblichus On the Pythagorean Way of Life*, Texts and Translations 29, Graeco-Roman Religion Series 11, Atlanta, Georgia, Scholars Press, 1991; STAAB, G.: *Pythagoras in der Spätantike. Studien zu De Vita Pythagorica des Iamblichos von Chalkis*, Beiträge zur Altertumskunde Bd. 165, München, Leipzig, K. G. Saur Verlag, 2002; LURJE, M.: „Die Vita Pythagorica Iamblichos als Manifest der neuplatonischen Paideia”, in ALBRECHT, M. VON, DILLON, J., GEORGE, M., DU TOIT, D., LURJE, M. (Hrsg.): *Iamblich. Pythagoras: Legende – Lehre – Lebensgestaltung*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, 225.

⁶ RITOÓK: i.m., 45-81; BURKERT: i.m., 150-175, 187-202, 431-440; Eliade, M.: *Vallási hiedelmek és eszmék története 2.*, Budapest, Osiris, 1995, 145 skk.; ZHMUD, L.: *Wissenschaft, Philosophie und Religion im frühen Pythagoreismus*, Berlin, Akademie Verlag, 1997; ZELLER, E.: *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Vol. 1-3., Leipzig, Tübingen, Fues Verlag, 1856-1868, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963, 3.2, 89-93; K. CSIZY K.: „A Pythagoras-életrajzok misztikus elemei”, *Orpheus Noster* IV. évfolyam, 2012/4, 7-16.

⁷ VANYÓ L.: *Az ókeresztény művészet szimbólumai*, Budapest, Jel Kiadó, 2010, 12; CSÖRGŐ Z.: *A szimbólumok szerepe a modern kori ember életében* <http://www.inco.hu/inco3/hagyocikkoh.htm> (letöltés: 2013. 11. 01. 10.20)

körében a szimbólumok az egyes allegorikus kijelentések és az azokra adott válaszok voltak, így ezek csak a közösség tagjai számára volt érthetőek. A „ne éleszd a tüzet karddal” azt jelentette, hogy „ne szítsd a hatalmasok haragját”, a „ne ülj a gabonaszákon” üzenete az volt, hogy „gondoskodj a jelenről és a jövőről; a gabonaszák ugyanis mindennapi táplálék” (DL 8, 18), és még sorolhatnánk az egyes szállóigévé vált mondásokat. Pythagoras intelmeit ugyancsak sokszor idézték, mint pl. „a barátoknak mindenük közös”, „a barátság azonosság” (DL 8, 10), a törvénynek engedelmeskedni kell, az emberek közt leginkább a szülőket kell tisztelni (DL 8, 23). Továbbá az erény összhang (8, 33 τὴν τὰρετὴν ἀρμονίαν εἶναι), az egészség, valamint minden, ami jó összhang, ahogyan az Isten is, ezért van a mindenség (τὰ ὅλα) harmóniában, amint a barátság nem más, mint „harmonikus egyenlőség” (DL 8, 33).

Pythagoras tanításait a sokáig neki tulajdonított *Chrysa epé*, latinul *Carmen aureum*, azaz *Arany mondások* című gyűjtemény őrizte meg.⁸ Ezek a mondások tulajdonképpen szállóigék, gnómák, amelyek determináns szerepet játszottak az egykori filozófiai nevelésben, egyszersmind alkalmasak voltak arra, hogy megfelelően jellemezzenek egyes iskolákat és irányzatokat.⁹

Diogenés Laertiosztól tudjuk, hogy Pythagoras nevét Pythiának, a delphoi jóda papnőjének köszönhette, miszerint az igazság hirdetésében nem maradt el a papnő mögött (DL 8, 21.). Kijelentéseit azzal a meggyőződéssel idézték, hogy „*autos ephé*”, ami annyit tesz, hogy „ő mondta”, maga a filozófus, akit nem is volt szükséges néven nevezni, hiszen tudták, kiről van szó.¹⁰

Pythagoras étkezési előírásait feltehetően a kultuszokból vette át, e szokásrend célja a *hagneia*, az erkölcsi tisztaság.¹¹ Elsősorban a lelkes élőlények fogyasztását tiltotta, erről Diogenés Laertiosnál magyarázatként a következőket találjuk: „A lélek ugyanis halhatatlan, mivel halhatatlan az is, amiből leszakadt. Az élőlények

⁸ DIEHL, E., YOUNG, D. (ÉD.): *Theognis. Ps-Pythagoras. Ps.-Phocylides. Chares. Anonymi Aulodia. Fragmentum Teliambicum*. Lipsiae, 1961.

⁹ KOCSISNÉ CSÍZY K.: *Proverbiumok és proverbialis kifejezések Iulianus Apostata beszédeiben*, Piliscsaba, PPKE BTK, 2006, a pythagoreusokra vonatkozóan 155-157. A közmondások, szólások a magyar és az idegen nyelvű szakmunkákban és az irodalomban: SZEMERKÉNYI Á.: *Szólások és közmondások*, Budapest, Osiris, 2009; U.ő.: „Közmondás nem hazug szólás”, Néprajzi tanulmányok, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

¹⁰ Az újplatonikus filozófiának a Kr. u. 3. századra jellemző vallásos szemlélete a buzgó Istenkeresésben nyilvánult meg, ennek hatására a platonisták is rátaláltak saját profétáikra. Maga Pythagoras is ilyen minőségben jelent meg, s lett példakép a filozófusok és a filozófushallgatók számára. ZINTZEN, C.: „Die Wertung von Mystik und Magie in der neuplatonischen Philosophie”, *Rheinisches Museum N.F.* 1965/108, 71-100, 72-73; CSÍZY: (2012): 7-16.

¹¹ Iambl. VP 28, 138, 7-10. GAÁL B.: *A dietetikától az etikáig. Ókori görög étkezési tabuk és magyarázataik*. http://www.academia.edu/4321750/A_dietetikatol_az_etikaig_okori_gorog_etkezesi_tabuk_es_magyarázataik 49-56, 50 (letöltés: 2013. 10. 22. 12.40).

egymástól jönnek létre a magból, a földből való létrejövés nem lehetséges. A mag viszont az agyvelő cseppje, amely önmagában tartalmaz egy meleg lehetetet. Ha ez bejut az anyaméhbe, akkor az agyvelőből savó vagy nedv, vagy vér válik ki, amelyekből a hús, az idegek, a csontok, a szőrzet és az egész test összeáll. A lehetetből pedig a lélek és az érzékelés.” (DL 8, 28) Jóllehet Diogenés Laertios egy helyütt azt mondja, hogy elsősorban a mértékletes életre való nevelés miatt tiltotta az élőlények húsának fogyasztását, s azért, hogy a táplálékot könnyebben szerezzék be, valamint nyers ételeket egyenek. Mindenesetre Pythagoras követőinek még áldozat alkalmával sem volt szabad állatot bemutatni (DL. 8, 13).

A pythagoreusok körében nem volt megengedett az *erythinos/erythrinus*, avagy a sügérfélék családjába tartozó közönséges vörösdurbincs és a fekete farkú hal, a *melanuros*, avagy a fekete durbincs fogyasztása, a bajuszos vörösmárna, a *triglé*, a szív, a tojás és a bab sem szerepelhetett az étlapon (DL 8, 19, 33).

Balra: *Pagellus erythrinus* – közönséges vörösdurbincs

Forrás: <http://www.horgasz.hu/page/200/art/2476/akt/20/html/kozonseges-vorosdurbincs.html> – (Letöltés: 2013. november 2. 15.16)

Jobbra: *Vicia faba* – lóbab

Forrás: https://www.google.hu/search?q=vicia+faba&espv=2&biw=1680&bih=949&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0CAYQ_AUoAWoVChMIhaDZu5XbxwIVo7xyCh0I3gLt&dpr=1#imgsrc=wSba6t8ecum3OM%3A - (Letöltés: 2015. szeptember 3. 17.24)

Ez az ókori bab, nem más, mint a lóbab (*vicia faba*), amely nem azonos a közönséges, ma is ismert babbal (*phaseolus vulgaris*).¹² Messze elhíresült a bab tilalma, amelyet különféleképpen magyaráztak. A legkörültekintőbb interpretációt Aristotelésnél (fr. 194-195 Rose) találhatjuk meg, a filozófus magyarázatát Diogenés Laertios átvette: talán mert szeméremtestre, vagy Hádés kapujára hasonlít, vagy mert csomó nélküli, vagy mert káros (*phtheirei*), vagy mert hasonlít a természet egészére, vagy mert az oligarchiához kapcsolható, hiszen babbal sorsoltak (DL 8, 34). Ez utóbbi politikai összefüggésről nem csupán Aristotelés, hanem Iamblichos, Plutarchos és

¹² E kiegészítésért szeretnék köszönetet mondani Csoma Zsigmond kollégámnak.

Hippolytos is beszámolt. Mindezek alapján az a szólás, hogy „Tartózkodj a babtól” egyszersmind a politikai tisztségek elutasítását jelentette.¹³ A babot eleusisi kultusközpontban is tisztátalannak tekintették.¹⁴ Az orphikus-pythagoreus hagyományban még érintése is tilos volt.¹⁵ Egy Homéros *scholion* e pythagoreus szokást idézi a következő verses szöveghellyel:

„Egy s ugyanaz, ha eszel babot és ha fejét szüleidnek:
Ősök lelkeinek hágcsoja az és folyosója
Hadésnak, ha lakából ők feljönnek a fényre.”¹⁶

Más helyütt kozmogóniai vonatkozásban az ember születésével hozzák összefüggésbe, miszerint a világ kezdetén egy ősananyagból keletkezett az ember és a bab.¹⁷

Ettől eltérő interpretáció alapján azért tiltják, mert felfúvódást okoz, s ilyen módon a lélekkel hozzák kapcsolatba, mert *pneuma*-, ill. lélekszerű (πνευματώδης) (DL 8, 24), s nyugtalan alvást okoz. Egyszersmind fogyasztása azért sem kívánatos, mert felkorbácsolja az érzelmeket.¹⁸

Pythagoras számára a bab olyannyira kerülendő volt, hogy amikor a legenda szerint krotóniak a tyrannistól való félelmük miatt üldözték őt, s házát is felgyújtották, ő menekülés közben egy babföldre ért, de ezen nem akart keresztülmenni, így inkább a halált választotta (DL 8, 39, 45).¹⁹

A halak, így a durbincsok (*erythrinos, melanuros*) és a vörösmárna fogyasztása hasonlóképpen azért lehetett tiltott, mert ugyancsak az alvilággal hozhatók kapcsolatba,²⁰ amint ezt a Homéros-scholion tanúsága alapján a bab esetében is láthattuk. Ennek egyik interpretációja, hogy a halak ürülékévők, továbbá egymást, sőt *horribile dictu* embert is esznek.²¹ Mindezeknek ellentmondani látszik, hogy már az ókorban volt olyan halfajta, ez a pérhal (*kestreus*), amely kimondottan böjti étel volt, erről árulkodik egyik elnevezése, amennyiben *néstis*nek, böjthálnak mondták.

¹³ Arist. Fr. 195, 13 Rose; Iambl. VP 35, 260, 3-5; Plut. De lib. educ. 17, 12 sk.; Hippolytos: Refutatio omnium haeresium VI, 27, 5; GAÁL: i.m., 52.

¹⁴ Pausan. I, 37,4; GAÁL: i.m., 50.

¹⁵ Uo.: 50.

¹⁶ Eusthathios: Commentarii ad Homeri Iliadem, III, 518, 15-17 Bergk.

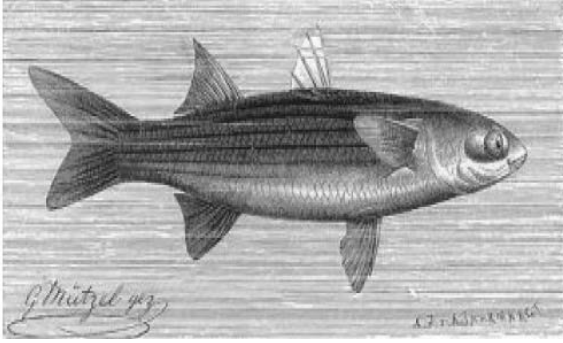
¹⁷ Porph. VP 43-44.

¹⁸ Gellius: Noctes Atticae IV, 11,10; GAÁL: i.m., 51.

¹⁹ Továbbá: Neanthés fr 22a 29-30 Müller; smyrnai Hermippos fr. 20 Wehrli.

²⁰ Iambl. VP 24, 109, 11-13; DL 8, 34.

²¹ Epicharmos fr. 63 Kaibel; Ailianos De natura animalium II, 41; GAÁL: i.m., 53.

Kestreus mugilida, vagy
pérhal, ill. bøjthal

Forrás: https://www.google.hu/search?q=p%C3%A9rhal&espv=2&biw=1680&bih=949&tbm=isch&imgil=yyTaZaP_C4-4MM%253A%253BauSAUJGTjQ_3KM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Fmek.oszk.hu%25252F03400%25252F03408%25252Fhtml%25252F2310.html&source=iu&pf=m&fir=yyTaZaP_C4-4MM%253A%252CauSAUJGTjQ_3KM%252C_&usg=__bMbWOL7z4PLVwQK7EIZbKRYuPdk%3D&ved=oCCgQyjdqFQoTCM6Kj9uW28cCFQZVFAodCgOlbG&ei=2WboVY66PIaqUYqURPAG#imgrc=yyTaZaP_C4-4MM%3A&usg=__bMbWOL7z4PLVwQK7EIZbKRYuPdk%3D - (Letöltés: 2015. 09. 3. 17.32.)

A pérhal azonban vegetáriánus hírében állott, ezért volt szabad fogyasztani.²² Általában más elbírálás alá tartoztak az áldozati állatok, mivel azokba nem költözik emberi lélek, ezért felajánlásuk filozófiai alapon is magyarázható volt, jóllehet a pythagoreusok még ezek feláldozását is tiltották.²³ Egy ettől eltérő interpretáció szerint a halak némasága egyszersemind a pythagoreus beszédtilalom jelképe volt.²⁴

A szekta étkezési rendjét Diogenés Laertios szavaival élve a következőképpen foglalhatjuk össze: „zöldségféléket esznek és vizet isznak rá” (DL 8, 38). Szokásaikhoz tartozott az is, hogy a kenyeret nem volt szabad megtörni (DL 8, 35), valamint a sót azért tették az asztalra, hogy az igazságosságra emlékeztessen: „A só ugyanis magában tartalmaz mindent, amit nyer, s abból keletkezik, ami a legtisztább: a Napból és a tengerből.” (DL 8, 35).

S most térjünk át a hagyomány Kr. u. 3. századi megjelenésére. A pythagoreus alapokon nyugvó platonizmus a kései ókorban a sztoa hatására egyre inkább az etika irányába tolódott, ezért az iskola erre az időre már erőteljesen morálfilozófiai színezetet öltött. Ennek megfelelően a pythagoreusok lelkes élőlényektől való tartózkodását az igazságosság megnyilvánulásaként tartották számon,²⁵

²² Athénaios: Deipnosophistai VII, 78, 307c. Innen a közmondás, miszerint „Böjtöl, mint a pérhal.” Diogenianos V, 53; Zénobios IV, 52; Apostolios IX, 76: *Kestreus nésteuei*. GAÁL: i.m., 53.

²³ Iambl. VP 18, 85, 8-10; 21, 98, 8-10; Porph. VP 34; De abst. I, 26, 3; II, 28, 2.

²⁴ Plutarchos: Quaestiones convivales VIII, 8, 1, 728e.

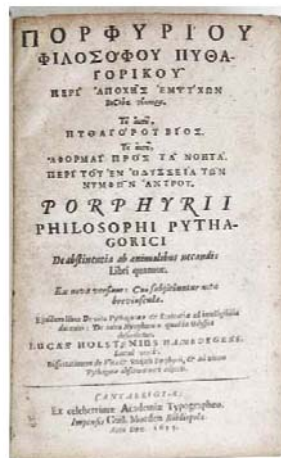
²⁵ DL 8, 13; Iambl. VP 16, 69; 24, 108; 30, 168-169; Iambl. Protr. 21, 39, 125.

amint erre Cicero már a Kr. e. 1. században hivatkozott *De re publica* (III, 11, 19) című művében: „Nem átlagos férfiak, hanem a legjelesebb tudósok, Pythagoras és Empedocles hirdetik, hogy valamennyi élőlény egyetlen jog szerint él, és hangoztatják, miszerint feltétlen büntetéssel kell sújtani azokat, akik egy élőlényt megsebeznek.” E gondolat jegyében írta Plutarchos, hogy Pythagoras számára ez az állatokkal szemben megmutatkozó igazságosság egyszersmind a szelidség és gyengédség jele, ami a *philanthrópia*, az emberszeretet rendkívül széles spektrumú fogalmában is benne rejlik.²⁶

A fentiekben említett újplatonista Iamblichos terjedelmes Pythagoras-életrajzában kiválóan ötvözte a platonista erénytant a pythagoreus alapokkal. Ebben az írásában a pythagoreusok hat fő erényét mutatta be, ahol a négy platóni sarkalatos erény, a bölcsesség (*sophia*), az igazságosság (*dikaioyné*), a mértékletesség (*sóphrosyné*) és a bátorság (*andreia*) mellett a nehezen fordítható, sűrített jelentéstartalommal bíró *eusebeia* (jámbor vallásosság) és a *philia* (barátság, szeretet, vonzalom) követendő erényekként jelennek meg.²⁷ Iamblichos, ill. Pythagoras szerint ezek a tulajdonságok vezetnek el minket a tökéletességre, a fundamentumot

Porphyrios (234-305)

Porphyrios: *De abstinentia*

Forrás: https://www.google.hu/search?q=Porphyry+De+abstinentia&espv=2&biw=1680&bih=949&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=oCAYQ_AUoAWoVChMIoqHGgJjbxwIVYRByCh3sXA2w#imgrc=XRiBAUCOjroTKM%3A - (Letöltés: 2013. november 4. 16.25)

²⁶ Plut. *De esu animalium* II, 3, 997e; *De sollertia animalium* 2, 959 sk.

²⁷ A pythagoreusok kitüntetett figyelmet szenteltek az *eusebeia* interpretációjának. Vö.: THESLEFF, H.: *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*, Acta Academiae Aboensis, Ser. A Humaniora Vol. 30 nr I, Åbo, Åbo Akademi, 1965, különösen: 71-84, 97-102, 107-108, 187-188.

pedig az állandó böjt, az aszketikus létforma nyújtotta, amelyben egyúttal a tanítványok, avagy hívek igazságos és *philanthróp* magatartásformája jutott kifejezésre.

Hasonló elveket vallott Porphyrios, aki nem csupán Pythagoras életét írta meg görög nyelven, hanem *Peri tou apochés empsychón*, latinul *De abstinentia ab esu animalium*, „A lelkes élőlényektől való tartózkodásról” című értekezésével kimondottan a pythagoreus étkezési hagyományok elméleti háttérének állított emléket. E mű homlokterében a lelki fejlődés, a legfőbb platóni erény, az igazságosság elérésének útja áll. E tekintetben Porphyrios azt hangoztatja, hogy az igazságosság többek között a lelkes élőlényektől való tartózkodásban juthat kifejezésre.²⁸ Az egykori közeli tanulótársához, Firmus Castriciushoz írott munka 263 és 271 között keletkezhetett.²⁹ Porphyrios már a bevezetőben utal arra, hogy mestere Pythagoras (I, 3, 3).

A *De abstinentia* négy könyvből áll, amelyek közül a szerző az elsőben egy rövid bevezetés után a vegetarianizmus elleni érveket sorakoztatja fel, így többek között a sztoa (I, 4), a peripatetikus iskola (I, 5-6), valamint az epikureusok (I, 7-12), majd a platonista Hérakleidés Pontikos és a Nápolyi Klódios (I, 13-26) véleményét. Ezek után az absztinencia elméleti megalapozása következik (I, 27-57). A filozófus nem egyesülhet az Istenséggel, amennyiben nem folytat önmegtartóztató, vegetáriánus életformát. A második könyvben az áldozatok bemutatásának módozatairól esik szó. A harmadik könyv az állatok megölésének tilalmát tárgyalja, mivel a fogyasztást szükségszerűen megelőzi az állatok elpusztítása. Porphyrios szerint a filozófiai síkon megalapozott vallási gyakorlatban nem szabad megengedni az állatok leölését.

A negyedik könyvben azt taglalja a filozófus, hogy eddig egyetlen nép sem fordított kellő figyelmet a vegetarianizmusra. E könyv fejezetei történeti szempontból is nagy jelentőséggel bírnak, amennyiben a szerző különböző ókori népek étkezési szokásairól emlékezik meg. Miközben Porphyrios az egyes fémekhez társítható világekorszakok legendáját tárja elénk, az aranykor mítoszát az erőszakmentesség szimbólumaként aposztrofálja, ahol az állatok és az emberek békében élhettek egymás mellett. Az újplatonista gondolkodó etikai és aszketikus érveket felsorakoztatva alapozza meg a vegetarianizmust, amelynek végeredménye, hogy a teoretikus életforma kizárja a húsevést. A húsetel elnehezíti a testet, elkészítése költséges, a lényegről vonja el a filozófus figyelmét.

A teljes művet az egyes összetartozó könyvek alapján rendszerezhetjük: az első kettőben az absztinencia mellett szóló belső érveket találhatunk, míg az utolsó kettőben a külső okok kerülnek meghatározásra. Az I. és a II. könyv alapmotívuma, hogy a húsevés összeegyeztethetetlen az egészséges életmóddal. Az elsőben kvantitatív a megközelítés, miszerint a húsevés tönkreteszi az aszkézist, mert a

²⁸ Porph. De abst. III, 1, 4; 26, 1; 8.

²⁹ BOUFFARTIGUE, J.: *Porphyre De l'abstinence*, Tome 1, Paris, Les Belles Lettres, 1977, XVIII-XIX.

hús nehéz étel, ráadásul költséges. Ezzel szemben a második kvalitatív érveket tartalmaz: a hús minőségi összetétele nem megfelelő, amennyiben kimondottan szennyezett, olyannyira, hogy mintegy beviszi az emberbe a rossz démonokat, valamint a megölt állatok lelkét (II, 43; 47). A rossz démonok távol állnak az isteni tökéletességtől, egyszersmind az anyagi világot és a gonoszt testesítik meg (II, 46, 2). E gondolatokban Porphyriosnak a keleti, különösképpen az iráni vallásban gyökerező dualista vallásfilozófiai nézetei jutnak kifejezésre.³⁰

A III. és a IV. könyv a lelkes élőlények életvitelét és lelki szempontjait vizsgálja. Ebben a tekintetben az ember életútja során megnyilvánuló törekvéseit mutatja be. Ezen előmenetel alkalmával a filozófus legfőbb célja az önismereten alapuló Istenkövetés kell, hogy legyen.³¹

Porphyrios filozófiájának három markáns aspektusa rajzolódik ki előttünk: az első a teológiai, a második a pszichológiai, a harmadik pedig az etikus-misztikus nézőpont.³² A léleknek két része van, az egyik a saját, a másik az idegen elem (I, 30, 6-7). A lélek az ún. intelligibilis (*noeron*) létezők között lakik, amikor az emberbe költözik, akkor az égi szférákon át alászállva elfelejti eredetét, elnehezül (I, 28, 2), a test részévé lesz (II, 39, 2 - *somatikon*). A platóni hármassal szemben Porphyriosnál a léleknek két összetevője van: az egyik az értelmes, racionális lélekrész (*νοῦς, λόγος, λογισμός*), a másik az irracionális (*τὸ ἄλογον, τὸ παθητικόν*). Ez utóbbi segítségével kötődik a lélek az érzéki világhoz (I, I, 30, 6; I, 33, 2; I, 34, 4; I, 38, 2; I, 46, 1; IV, 13, 8 etc.). Mindez megfelel a pythagoreusok által hangoztatott férfi és női princípiumnak, ami modern pszichológiában a racionális férfi és az intuitív női gondolkodás kettősében jut kifejezésre.

Az irracionális lélekrész uralkodik, de lényegét, a logikus részt nem veszíti el (I, 30), a jelenben az előbbi pathetikus lélekrész irányít, ahelyett, hogy a logikusnak adná át a helyét (I, I, 39, 1-2), pedig ez az *ousia noera* (intelligibilis létező) az, ami az örök, romolhatatlan lélekrészünk. Az egészségmegőrzés egyedüli eszköze a közeledés az intelligibilis szféra felé, ami által maga a lélek is csaknem teljes egészében intelligibilissé válik.³³ A szakirodalomban vitatott, hogy Porphyrios mennyiben fogadta el a *metempsychosis/metensomatosis*, vagyis a lélekvándorlás tanát.³⁴

³⁰ BOUFFARTIGUE, J.: *Porphyre De l'abstinence*, Tome 2, Paris, Les Belles Lettres, 1979, XLI-XLII.

³¹ Uo.: XXIV-XXV. A lélek tökéletesedésének újplatonista útjáról: O'MEARA, D. J.: *Platonopolis. Platonic Political Philosophy in Late Antiquity*, Oxford, Clarendon Press, 2003, 40 skk.

³² BOUFFARTIGUE (1979): XXXIX.

³³ Ez az elgondolás ellentmond Plótinos tanításának, aki azt vallotta, hogy mi magunk nem a *nous* vagyunk. Porphyrios szerint az egyén személyiségét ez a logikus lélekrész határozza meg. Plótinos filozófiájában a misztikus egyesülés lehetővé teszi, hogy a lélek teljes egészében a *nous*hoz kapcsolódjon. BOUFFARTIGUE (1979): L.

³⁴ Uo. LI-LIII.

A *De abstinetia* fundamentuma, hogy az önmegtartóztatás igazi célja az egészség elérése, amely mintegy menekvés (σωτηρία), önmagunk megmentése (σώζειν ἑαυτόν) (II, 49, 2), valójában a boldog állapot elérésének eszköze. A mű ebben a tekintetben parainézis, egyfajta buzdító irat, méghozzá a lelkiismeret, az öntudat exhortációja. A szerző arra lelkesít, hogy az önkeresés folyamatában sosem szabad megpihenni, állandóan fel kell tennünk azt a kérdést, hogy kik vagyunk, s honnan jövünk. Ez a megismerési folyamat azonban nem csupán teoretikus úton halad, hanem egyszersmind a szavak, az értelem (λόγος) mellett igényli a tetteket (ἔργα) is (I, 29). Ennek érdekében el kell hagyni mindent, ami anyagi és romlandó, s lehetővé kell tennünk a kiinduláshoz való visszatérésünket, oda, ahonnan a lélek alászállt. Az önvalóhoz történő visszatérés Porphyrios filozófiájának alapvető eleme. Mindez a kontempláció útján, a *nous* megismerésével lehetséges. Ez az út egyfajta vallásos misztikus előrehaladás segítségével járható be, amelynek gyűjtőpontjában az önismereten át vezető megismerés áll. Ez segít minket ahhoz, hogy hasonuljunk az istenséghez, sőt mi több a misztikus unió egységében el is érzük azt.³⁵ Ebben a folyamatban a filozófus nem más, mint a pythagoreusok terminológiájával élve a legfőbb istenség papja.³⁶ E létformának meghatározó eleme volt Pythagoras és követői által hirdetett vegetarianizmus, az az aszketikus *modus vivendi*, ami egy konstans böjtöt, absztinenciát követelt meg híveitől.

³⁵ Ὁμοιοῦσθαι θεῷ: II, 34, 3; II, 43, 3; II, 45, 4; III, 27, 1; ὁμοίωσις θεοῦ: I, 54, 6; ὁμοίωσις πρὸς τὸ κρείττον: III, 26, 10; πρὸς τὸ θεόν: III, 27, 1; μίμησις θεοῦ: II, 3, 1. Egyesülés: θεοῦ συνουσίας: I, 56, 3; más megfogalmazásban: I, 57, 1; II, 49, 1 és 3.

³⁶ BOUFFARTIGUE (1979): LV-LVII. K. CSIZY, K.: „Über die Relation zwischen den Tugenden eines Priesters und eines Herrschers. Die Brieffragmente 89A und 89B von Julian dem Abtrünnigen”, *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2010/50, 79-87, 84.